

A MAGYAR ÖNKÉNTESSÉG GAZDASÁGI EREJE – A NONPROFIT SZERVEZETI STATISZTIKA SZERINT, 1995 – 2020

SEBESTÉNY ISTVÁN¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.3.39-56>

Absztrakt

Az önkéntesség a nonprofit szervezetek – az állami és piaci szektorral szembeni – egyedülálló erőforrása, működésük elengedhetetlen, szükséges, de természetesen nem elégséges feltétele, ugyanakkor tényleges súlyát, értékét nem könnyű megbecsülni. Ebben az írásban bemutatjuk, hogy a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szervezetekre kiterjedő adatfelvétele miként próbálta meg a statisztika eszközeivel mérni ennek az időben és pénzben is kifejezhető természetbeni hozzájárulásnak a mértékét az elmúlt 25 év során, valamint milyen módszertani problémákkal kellett és kell szembenézni a szervezeti adatgyűjtések során. Mindezt abból a célból, hogy ebben a kontextusban is megkíséreljük a 2020-ban kezdődött koronavírus-járvány negatív hatásának kimutatását, felmérve, hogy a civilek a tőlük elvárt intenzívebb részvételhez, fokozódó aktivitáshoz a korábbihoz képest milyen mértékű lakossági anyagi és humánerőforrás-támogatásra számíthattak.

Kulcsszavak: nonprofit szervezeti statisztika, önkéntesség mérése, formális önkéntesség, önkéntes tevékenység tartalma, önkéntes munka mennyisége, önkéntes munka értéke,

The economic power of volunteering of Hungary – According to nonprofit organisation statistic 1995 – 2020

István Sebestény

Abstract

Volunteering is an unique resource of nonprofit organisations compared to the public and market sectors, it is an essential, necessary but certainly not sufficient condition for their operation, although its actual weight and value is not easy to estimate. In this paper, we show how the Central Statistical Office's survey of nonprofit organisations has attempted to measure the extent of this in-kind contribution, both in time and, in money, over the last 25 years with the help of statistical tools, and what methodological problems it has faced and continues to face during the organisational data collection. All this in order to try, also in this context, to show the negative impact of the coronavirus epidemic that started in 2020, by assessing the extent of financial and human resources support that

¹ Sebestény István (PhD) közgazdász-szociológus, statisztikus, vezető főtanácsos, Központi Statisztikai Hivatal

NGOs could hope from the public – despite their more intensive participation and activity expected by the society.

Keywords: nonprofit organisation statistics, measurement of volunteering, formal volunteering, content of volunteering, volume of volunteering, value of volunteering,

BEVEZETÉS

Az önkéntesség a nonprofit szervezetek – az állami és piaci szektorral szembeni – egyedülálló erőforrása, működésük elengedhetetlen, szükséges, de természetesen nem elégséges feltétele. Jelentőségét nem lehet eléggé kihangsúlyozni, ugyanakkor tényleges súlyát, értékét nem könnyű megbecsülni. Mindamellet az önkéntesség fogalmkörébe tartozó *önkéntes munka, önkéntes tevékenység, önkéntes segítség* kifejezések tartalma, formája sem teljesen tisztázott². A következőkben a hagyományos vagy köznapi önkéntesség mellett megpróbáljuk feltérképezni azt a tágabb értelemben vett, és a többé-kevésbé általánosan elfogadott definíció szerinti önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül, nem rokoni-baráti kör részére végzett közhasznú munkavégzést, amellyel a lakosság, illetve a civil-nonprofit szervezetek önkéntesei/tagjai hozzájárulnak a szervezeteik működéséhez.

Elméleti megközelítés helyett az empiria oldaláról próbáljuk a kérdéskört megragadni. Bemutatjuk, hogy a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szervezetekre kiterjedő adatfelvétele miként próbálta meg a statisztika eszközeivel mérni ennek az időben és pénzben is kifejezhető természetbeni hozzájárulásnak a mértékét az elmúlt 25 év során, valamint milyen módszertani problémákkal kellett és kell szembenézni a szervezeti adatgyűjtések során. Végezetül a fenti eredmények tükrében és ebben a kontextusban is megkíséreljük a koronavírus-járvány negatív hatásának kimutatását.

Miután, a 2020-ban kezdődő pandémia következtében elrendelt intézkedések és korlátozások nem csak az önkéntes tevékenység végzését nehezítették meg, hanem a betegség és az ideiglenesen vagy véglegesen megszűnő munkahelyek okozta bevétel- és jövedelem-kiesések a lakossági adományok várható visszaesését is előrevetítették. Történt mindez annak ellenére, hogy a súlyos krízis miatt a társadalomban az eddiginél nagyobb igény jelentkezett szociális és

² Az önkéntességre vonatkozóan számos megközelítést találunk a szakirodalomban, és nem is mindig ugyanazt értik a fogalom alatt. Lásd: Bartal 2005:310; Czike–Bartal 2005:16; Németh et al. 2013:62–63; Központi Statisztikai Hivatal 2016.

egészségügyi szolgáltatások és anyagi segítségnyújtás iránt, és ebben éppen a civil szervezetek intenzívebb részvételére, fokozódó aktivitására is nagy szükség lett volna. A 2019-es a 2020-as adatok összevetése alapján úgy tűnik, mindegyre a korábbinál szűkösebb lakossági anyagi- és humán erőforrás-támogatásra számíthatnak.

AZ ÖNKÉNTESÉG MINT STATISZTIKAILAG MÉRHETŐ JELENSÉG

A nonprofit szervezetek az önkéntes tevékenységet közvetlenül az általa előállított használati érték miatt veszik igénybe, mert ezzel, ha nem is tudatosan, de a valóságban megvásárolható – tehát csereértéken mérhető – munkaerőt váltanak is ki. Az önkéntes munka értéke tehát megegyezik az igénybe nem vett fizetett humán erő – megtakarított – munkabérével³. Ebből fakadóan ez az összeg kiegészítő anyagi forrásnak – bevételnek – tekinthető. Ez ugyan közvetlenül nem jelenik meg a szervezetek költségvetésében, pénzügyi beszámolóiban, azonban, ha a ráfordításokban ezt a tételt is számba vennénk, akkor ez átcsoportosítható, szabadon felhasználható virtuális fedezetté válna más szükséges kiadásokra. Forrás oldalról viszont, ellenszolgáltatás hiányában ez *önkéntes adomány*nak, ahogy egyre gyakrabban nevezik, „*időadomány*” minősül. S mint ilyen, meg is vannak a maga sajátosságai mind mennyiségi, mind minőségi szempontból.

Számos kutatás, adatfelvétel próbálja meg felmérni az önkéntesség mértékét, az erre való hajlandóságot, az önkéntesek számát, arányát, teljesítményét. Ezek vizsgálata nem kevés módszertani problémát is felvet:

- kiket tekintünk önkéntesnek;
- ténylegesen mi minősülhet önkéntes munkának;
- milyen mértékegységeket, indikátorokat használjunk;
- és nem utolsósorban, kiktől gyűjtsük be az információkat.

Hiszen egészen más eredményre jutunk, ha lakossági felvételt hajtunk végre, mintha szervezetek szolgálnak erre vonatkozó adatokat. Az eltérések nagyságrendjéről képet kaphatunk, ha felvillantjuk a magyarországi önkéntesség legjellemzőbb – és legfrissebbnek tekinthető – mutatóit mindkét megközelítésben.

³ Ennek kiszámításáról és problémáiról a következőkben még szót ejtünk.

A lakosság körében végzett adatgyűjtés szerint 2019-ben a 15-74 éves népesség 33 százaléka, mintegy 2,4 millió fő végzett valamilyen önkéntes munkát. Ugyanakkor ezen belül csupán 264 ezer ember tevékenykedett valamilyen szervezeten keresztül (is) vagy annak számára. Ilyen módon, vagyis az úgy nevezett *formális önkéntesség* keretében elvégzett munkaidőben kifejezve 14 ezer főállású foglalkoztatott évi teljesítményének felel meg, összes értéke 40 milliárd Ft-ra becsülhető⁴. Ezek az eredmények növekedést mutatnak a hasonló módon végzett első 2011-es felvétel során mért értékekkel összehasonlítva.⁵ Mielőtt ezeket az adatokat összevetnénk, ki kell emelni, hogy a lakossági felvétel során „nem rokoni, baráti kör részére” kritérium helyett a „háztartáson kívül” szerepel. Ez azt jelenti, hogy a rokoni, baráti kör nagy része számára nyújtott segítséget is számba vesznek. Hogy ez mekkora részét ölelheti fel a mért önkéntességnek, arról nincs pontos adat, azonban sokat elárul, hogy a munka jellege szerinti besorolás szerint ház körüli munkát 1,2 millió, a gyermek, illetve idős felügyeletet, – gondozást 960, illetve 570 ezer önkéntes végzett – feltehetően döntő részük a családon belül.

A civil-nonprofit szervezetek éves beszámolójuk szerint 2020-ban ezzel szemben 311 ezer önkéntes segítőről tettek említést, akik együttesen körülbelül 21 ezer főállású munkáját „helyettesítették”, így 83 milliárd Ft-ot takarítva meg a szervezetek számára. Ha ezt a szektor teljes bevételéhez hasonlítjuk, akkor ez plusz 3 százalékos „forrást”, időadományt jelent. Emellett kiemelendő, hogy a teljes (157 ezer főállásúnak megfelelő) fizetett és nem fizetett munkaerő-ráfordításuk 13 százalékát az önkéntesek hozzájárulása jelentette.⁶

És van még valami érdekesség: a szervezeteknek „csak” 43 százaléka jelentette, hogy voltak önkéntes segítői. Ha ezt kiegészítjük azzal, hogy a nonprofit szervezetek közül csupán úgy minden ötödik (20 százalék) alkalmazott munkavállalót, felmerül a kérdés, hogy honnan is biztosítja a szektor egy jelentős része a működéséhez szükséges humánerőforrást⁷.

⁴ *Forrás:* Központi Statisztikai Hivatal 2019. évi Munkaerő-felmérés I. negyedévi, az „Önkéntes munka” c. kiegészítő felvétel adatai.

⁵ 2011-ben a 15-74 éves népesség 28 százaléka, közel 2,2 millió fő végzett valamilyen önkéntes munkát. Közülük 144 ezer ember tevékenykedett valamilyen szervezeten keresztül vagy annak számára. Az elvégzett munkaidőben kifejezve szintén 11 ezer főállású foglalkoztatott évi teljesítményének felel meg, becsült értéke pedig összes értéke 23 milliárd Ft-volt. (*Forrás:* Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi Munkaerő-felmérés III. negyedévi, az „Önkéntes munka” c. kiegészítő felvétel adatai.)

⁶ *Forrás:* A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2020. Központi Statisztikai Hivatal, 2021.

⁷ Még plasztikusabban jelentkezik a probléma a szektor közel 90 százalékát kitevő klasszikus civil szervezetek esetében. Körükben 294 ezer önkéntes segítőről tettek említést, akik munkája mintegy 19 ezer főállású munkáját váltották ki, melynek értéke 79 milliárd Ft. Ez a civil szervezetek összes bevételéhez mérten 9 százalék. Ez által a

A kétféle megközelítés módszertani különbségeiből fakadó jelentős eredménybeli eltérés okainak részletesebb kifejtésére a következő fejezetben kerül sor. Mindazonáltal azt azonban már most megjegyezzük, hogy a különböző fajta úgynevezett „láthatatlan” vagy látens önkéntesség jelenségével – az „adminisztratív” önkéntesség kivételével – nem foglalkozunk⁸, mivel azok számbavételére nincsen sem lehetőség, sem kidolgozott statisztikai módszer – egyelőre.

A SZERVEZETI ÖNKÉNTESÉK STATISZTIKAI SZÁMBAVÉTELÉNEK PROBLÉMÁI

A nonprofit szervezeteket segítő önkéntesek számáról, teljesítményéről – mint említettük – nemcsak a reprezentatív felmérésekből, hanem a Központi Statisztikai Hivatal nonprofit szektorra vonatkozó éves gyakoriságú adatgyűjtéseiből is vannak információink.⁹ A két típusú adat közötti különbségek valamennyiünk számára zavarba ejtően nagyok. Ezért szükségét érezzük, hogy ennek okaira a nonprofit statisztika oldaláról is rávilágítsunk.

A nonprofit szervezetek számára kiküldött adatlap 1995 óta tartalmazott az önkéntes tevékenységre vonatkozó kérdéseket.¹⁰ A tapasztalatok kezdettől fogva azt mutatták, hogy – a szervezeti taglétszám mellett – erre a kérdéskörre lehetett a legbizonytalanabb válaszokat begyűjteni, és az adatok javítása, ellenőrzése is komoly gondokat okozott. Ennek oka az, hogy a szervezetek pénzügyi helyzetéről, foglalkoztatási viszonyairól „hivatalos” beszámoló, nyilvántartások vannak, és még a tagok létszáma is elérhető, addig ez az önkéntesekre, illetve az önkéntes tevékenység mennyiségére nem mondható el, így ezek – statisztikai szakkifejezéssel élve – „puha adatok”.

Nem véletlen, hogy a szektor egészére becsült eredmények is igen széles sávban mozogtak. Emellett – éppen a jobb válaszok reményében – szinte évről-évre változtatott kérdésforma is magában hordozta az adatok ingadozásának lehetőségét, így az évek során közölt értékek egymás utáni időbeni összehasonlítása, ezekből valamiféle konkrét következtetés levonása,

teljes (66 ezer főállásúnak megfelelő) fizetett és nem fizetett munkaerő-igényük 30 százalékát az önkéntesek fedezték. Bevallásuk szerint csak 46 százalékuknak voltak önkéntes segítők, és csupán minden hetedik (16 százalék) alkalmazott munkavállalót.

⁸ A parciális, relatív és additív önkéntesség problémájáról lásd Sebestény (2013).

⁹ Ez alól csak a 2001-es és 2002-es év jelent kivételt, amikor az addigi teljes körű felvétel helyett mintavételes eljárással, a szektor mintegy harmadát érintő lekérdezés zajlott le. Miután az előzetes szimulációs kísérletek kimutatták, hogy még a jobban mérhető és „bevallható” pénzügyi adatokban is jelentős torzulások várhatóak (így is történt), úgy döntöttünk, hogy az önkéntes tevékenységre e két évben nem kérdezzük rá.

¹⁰ A kérdésblokk változásairól részletes leírás található: Sebestény 2005:202; 2013:104–105.

vagy különböző tendenciák, változások meghatározása módszertanilag nem támasztható alá. Ugyanakkor a nagyságrendben nem eltérő éves adatsorok azt bizonyítják, hogy a szektort alkotó szervezetek körében az általunk mért önkéntes tevékenység mértéke az adott periódusban – nevezetesen 1995 és 2020 között – mégiscsak a valóságos értékek közelében helyezkedik el. S miután a kérdésblokk 2013 óta változatlan, az akkortól kiinduló idősor adatai azért már jóval nagyobb megbízhatósággal hasonlíthatók össze. Más szavakkal, meghatározhatjuk azt a széles sávot, amiben ez utóbbiak lehetnek, így van lehetőség arra, hogy óvatosan megfogalmazhatunk olyan változásokat, melyek a bő két és fél évtizedes időszak alatt játszódtak le (Sebestény 2005; 2013)

Az önkéntesség méréséhez szükséges mutatók előállítására a kérdőív kérdései alapján ugyanakkor nem egyszerű feladat, eleve négy alapvető kérdést kell tisztázni:

- Mi az önkéntes tevékenység egy szervezetben?
- Kik és milyen minőségben tekinthetők önkéntesnek?
- Hogyan mérhető az önkéntes tevékenység mértéke?
- Hogyan mérhető az önkéntes tevékenység értéke?

Mielőtt vizuálisan is bemutatnánk az önkéntesség mutatóinak alakulását, vegyük sorba a fenti kérdéseket

1. ábra A nonprofit adatgyűjtés kérdőívének humánerőforrásra vonatkozó adatlapja

A gazdasági szervezet adatai: _____ törzsszám _____ statisztikai _____ megye _____ főtevékenység _____ 1156

4. Tagok, foglalkoztatottak, önkéntesek, segítők	
01	<p>Voltak-e szervezetüknek 2020-ban nyilvántartott magánszemély és/vagy jogi személy tagjai?</p> <p>igen, csak magánszemélyek (1) – igen, magán- és jogi személyek is (2), – igen, csak jogi személyek (3), – nincs tagság (4) ☐</p> <p>Ha <i>vannak</i> magánszemély tagjaik, (az előző kérdésre adott válasz 1 vagy 2), azok létszáma (fő) <input type="text"/></p> <p>(Ha <i>nem tudja</i> a magánszemély tagok tényleges számát, kérjük, válassza ki a megfelelő létszámcsoportot!) - 10 fő alatti (1), - 11–30 fő (2), - 31–50 fő (3), - 51–100 fő (4), - 101–200 fő (5), - 201–500 fő (6), - 501–1000 fő (7), - 1001–2000 fő (8), - 2001–5000 fő (9), - 5001–10000 fő (10), - 10000 fő felett (11) ☐</p>
02	<p>Volt-e szervezetüknek 2020-ban fizetett alkalmazottja (közfoglalkoztatási jogviszonyon kívül)? igen (1) – nem (2) ☐</p> <p>Ha <i>voltak</i> fizetett alkalmazottak, akkor a bér- és járulékköltségeknek szerepelniük kell a 8. tábla 03 és 06 soraiban. Ha <i>nem volt</i> fizetett alkalmazottjuk, akkor a 8. tábla 03 (bérköltség) sorában érték nem szerepelhet!</p> <p>Ha <i>igen</i>, teljes munkaidőben – heti 40 órában – foglalkoztatottak száma (fő) <input type="text"/></p> <p>részmunkaidőben – legalább heti 20 órában – foglalkoztatottak száma (fő) <input type="text"/></p> <p>részmunkaidőben – kevesebb mint heti 20 órában – foglalkoztatottak száma (fő) <input type="text"/></p>
03	<p>Volt(ak)-e 2020-ban a szervezettel önkéntes jogviszonyban álló személyek? igen (1) – nem (2) ☐</p> <p>Ha <i>igen</i>, a szervezettel önkéntes jogviszonyban álló személyek száma (fő) <input type="text"/></p> <p>egy önkéntes jogviszonyban álló személy átlagos havi munkabéje (óra) <input type="text"/></p> <p>Kérjük, az önkéntes jogviszonyban levő önkénteseket a következő 04 és 05 kérdéseknél ne vegyék számításba!</p>
04	<p>Volt-e szervezetüknek 2020-ban – a szervezettel önkéntes jogviszonyban nem álló – rendszeresen dolgozó önkéntese (akár tagok közül is)? igen (1) – nem (2) ☐</p> <p>Ha <i>igen</i>, a rendszeres, legalább havi 8 órát dolgozó önkéntesek száma (fő) <input type="text"/></p> <p>egy rendszeresen dolgozó önkéntes – átlagos – havi munkabéje (óra) <input type="text"/></p>
05	<p>Végeztek-e alkalmként – a szervezettel önkéntes jogviszonyban nem álló – magánszemélyek a szervezetük részére 2020-ban önkéntes munkát? igen (1) – nem (2) ☐</p> <p>Egy hónap alatt átlagosan körülbelül hányan végeztek alkalmi önkéntes munkát? (segítők, tagok összesen, fő) <input type="text"/></p> <p>Ezek a segítők egy átlagos hónapban, együttesen körülbelül hány órányi önkéntes munkát végeztek? (óra) <input type="text"/></p>

Kitöltési útmutató:

03. kérdés: Kérjük, írjon 1-es vagy 2-es kódszámot a megfelelő rovatokba. Ha volt önkéntes jogviszonyban álló segítőjük 2020-ban, kérjük, írja be, hogy hány fő volt, és hogy mennyi egy önkéntes jogviszonyban álló önkéntes átlagos havi munkaideje!

04. kérdés: A szervezettel önkéntes jogviszonyban nem álló önkéntes segítőkön azokat a tagokat, támogatókat, szervezeten kívüli magánszemélyeket értjük, akik 2020-ban rendszeresen (legalább heti 2 óra rendszerességgel) vagy alkalmanként, ingyenes munkával, ellenszolgáltatás nélkül támogatták a szervezetet. Ilyen önkéntes munkának számít például a programok lebonyolításában, rendezvények szervezésében, pályázatok írásában, elbírálásában, szolgáltatási tevékenységben, jótékonyági akciókban, tanácsadásban, könyvelésben, adminisztrációban stb. ellenszolgáltatás nélkül végzett munka. Nem tartoznak az önkéntes segítők körébe azok, akik fizetett alkalmazottként vagy megbízási díj ellenében végeztek munkát, vagy látnak el tisztséget a szervezetben!

05. kérdés: Kérjük, 1-es vagy 2-es kódszámmal válaszoljon! Kérjük, írja be, hogy 2020-ban, egy hónapban átlagosan hányan végeztek önkéntes munkát, és a következő mezőbe pedig, hogy egy átlagos hónapban, együttesen mennyi volt a havi munkaidejük!

Az önkéntes tevékenység tartalma

A civil-nonprofit szervezetek olyan különböző közhasznú és alaptevékenységek végzésére jöttek létre, melyeket alapító okirataikban meghatároztak. Vannak ezek között olyanok, melyek értelemszerűen önkéntességnek bizonyulnak, és vannak, amelyek nem. Egy lelki telefonsegély-szolgálat munkatársai szolgálati idejükben önkéntes tevékenységet végeznek, ugyanakkor egy kártyaklub tagjairól játékszenvedélyük kiélése során ez nem mondható el. E két szélsőséges példa között azonban számos tevékenység-fajta létezik. Vajon hol húzható meg a határ, amelyen belül elszámolható önkéntességről beszélhetünk, illetve amin túl már nem? Egy néptáncegyüttes vajon saját táncosai kedvteléséből lép fel ingyen, vagy közhasznú kulturális szolgáltatást nyújt? Magyarán, a szektor által kifejtett aktivitás mekkora hányada tekinthető közcélú önkéntességnek, és mekkora öncélú szórakozásnak? Erre a kérdésre az adatszolgáltatónak kell válaszolni, így ez már önmagában szubjektív módon erőteljesen befolyásolja az önkéntesség mennyiségére adandó válaszait.

Emellett létezik az önkéntességnek egy olyan fajtája, éppen a legkézenfekvőbb, mely mindannyiunk számára olyannyira nyilvánvaló, hogy nem is vesszük figyelembe, az éppen a szervezet menedzselése. Köztudott, hogy a civil szervezetek vezetőinek, ügyvivőinek, kurátorainak, titkárainak döntő többsége „ingyen” dolgozik, és ezt annyira természetesnek veszik, hogy nem is gondolják tényleges önkéntes tevékenységnek, így erről nem is tudnak számot adni, következésképpen ennek értéket sem képesek felbecsülni.

Önkéntesnek a „szervezet mellett”, meghatározott időben, – esetenként *önkéntes szerződés* keretében – konkrét feladatokat rendszeresen ellátó személyeket, illetve az egy-egy eseményre időlegesen mozgósított tagokat, támogatókat tekintik. Pedig ez a tevékenység, beleértve a forrásteremtést, humánerő-szervezést, adminisztrációt, nem utolsó sorban a törvényeknek való megfelelést, a szektor összmunkaidejének vélhetően nagy – talán még a nagyobb – részét kiteszi. Érdemes lenne erre vonatkozó kutatásokat is végezni, úgy véljük, váratlan és „megdöbbentő” eredményeket kapnánk. Mindenesetre fontos lenne, ha a szervezetek ennek a „hétköznapi erőforrásnak” és egyúttal teljesítménynek a tudatában lennének, és ezt kellőképpen tudnák elfogadtatni nemcsak a tagságukkal, hanem támogatóikkal, vagy éppenséggel a pályázatok kiíróival és döntéshozóival is, amikor a saját hozzájárulásról kell „számot adniuk”.

Az önkéntesek státusza

A fenti gondolatmenetet továbbszöve, még egy kérdés adódik: vajon egyesületek esetében a tagok egyben önkéntesek is vagy nem? Mondhatnánk, ha a tevékenységükről megállapítható, hogy az önkéntesség, akkor a válasz igen. És annak tekinthetők azok az alkalmi segítők is, akik közvetlenül vagy közvetve egy szervezet programjához ingyenesen hozzájárulnak, akkor is, ha mindezt „személytelenül” teszik. Az ő létszámukról, teljesítményükről még nehezebb információt adni. Egy szervezeti rendezvény kapcsán mozgósított tagok, támogatók, rokonok, ismerősök tényleges számát még megbecsülni is nehéz, nem beszélve az általuk teljesített munkaórákról.

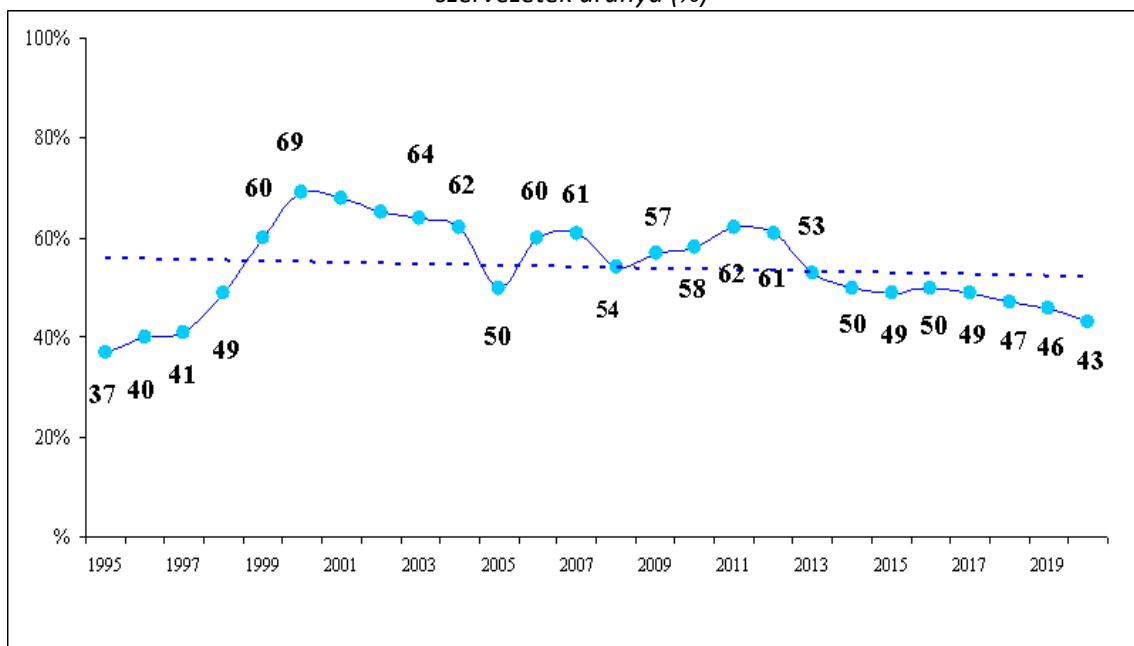
Mindezt összegezve tehát három féle, és három féle módon számba vehető önkéntesről beszélhetünk a szervezeteknél. A „szerződéses jogviszonyban” levőkről, akik nyilvántartása a foglalkoztatottakéhoz hasonlóan dokumentált. A „rendszeres önkéntesekről”, akik kötődnek a szervezethez, a vezetőség is ismeri, számon tartja őket, munkaidejük kiszámítható, teljesítményük is számszerűsíthető. Végül nem elhanyagolható az „alkalmi segítők” hozzájárulása is, ám ezek számáról, munkateljesítményükről a legkevesebb az információ.

Mégis, a statisztikai megközelítéshez mindhárom formájú erőforrás együttes felmérésére van szükség. Az önkéntesek száma mutató tartalmazza valamennyiüket.

A SZERVEZETI (FORMÁLIS) ÖNKÉNTES MUNKA MENNYISÉGE ÉS ÉRTÉKE

Az önkéntes tevékenység a foglalkoztattak munkaviszonyához képest igen hektikus, a szezonalitása is jelentős. Emiatt nem kérhetünk egy évet felölelő összesített adatokat, mint a munkaügy statisztikában. Ebből adódóan egy átlagosnak tekintett hónapban teljesített munkaórák számát tekinthetjük még a legpontosabb becslési alapnak. Ahogy a bemutatott kérdőív-blokkban is látható, maximum ilyen időintervallumra vonatkozó időmennyiségek megadására kérhetjük az adatlap kitöltőit. Az éves munkaórák száma tehát ezek felszorzásából állnak elő. Az alábbiakban bemutatjuk a kérdéses indikátorok alakulását a vizsgált időszakban (2.- 4. ábrák).¹¹

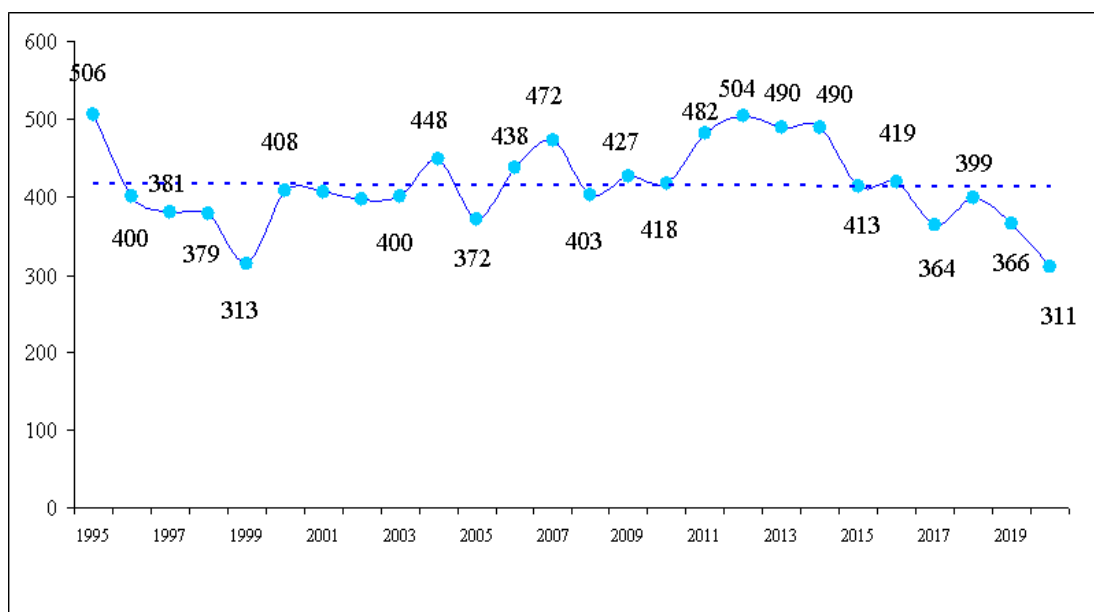
2. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 – Önkéntesek munkáját igénybe vevő szervezetek aránya (%)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

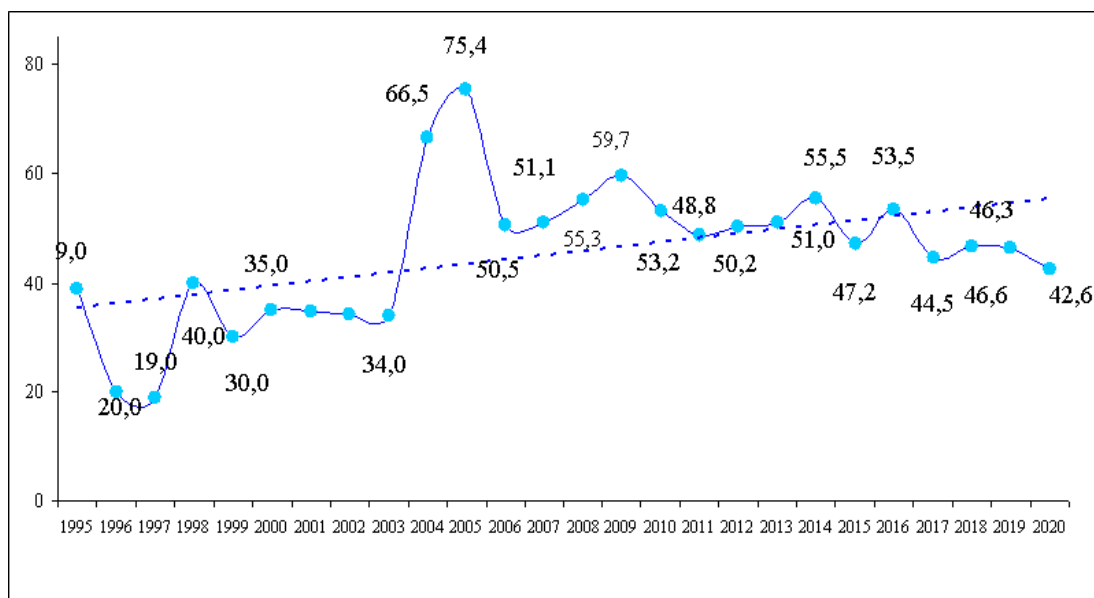
¹¹ Az 1995-2020 közötti időszak részletes idősoros adatai a mellékletben megtalálhatók.

3. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 – Az önkéntesek száma (ezer fő)

Forrás: Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

4. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 – Önkéntes munkaórák száma (millió óra)

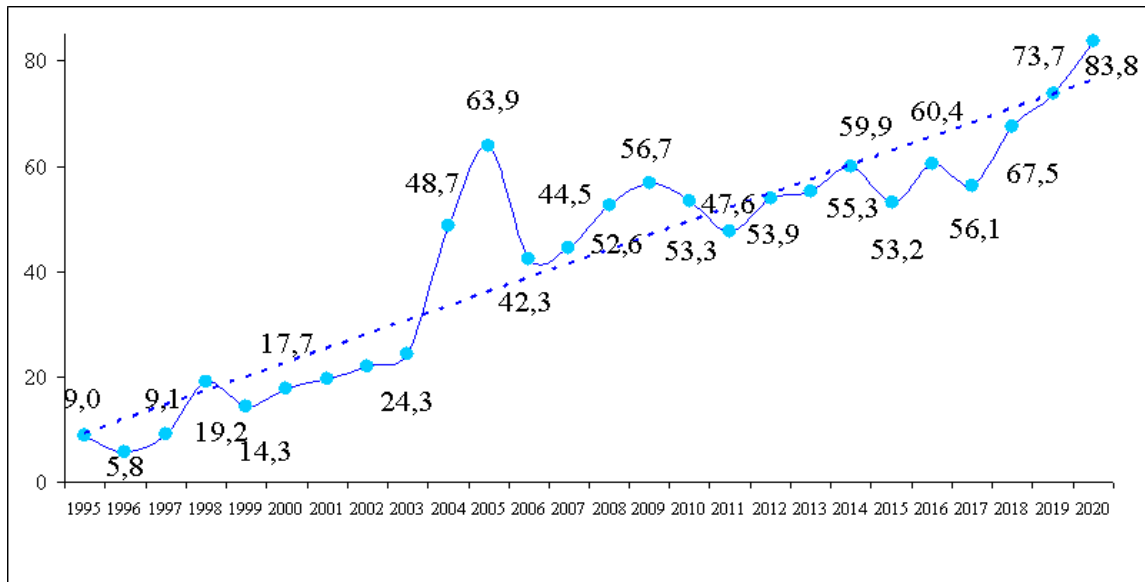

Forrás: Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

Az önkéntes munka fizetett munkaerő kiváltását jelenti, értéke tehát elvben annyi, mint az általa helyettesített – ténylegesen nem létező – foglalkoztatott teljes munkabérbelátása

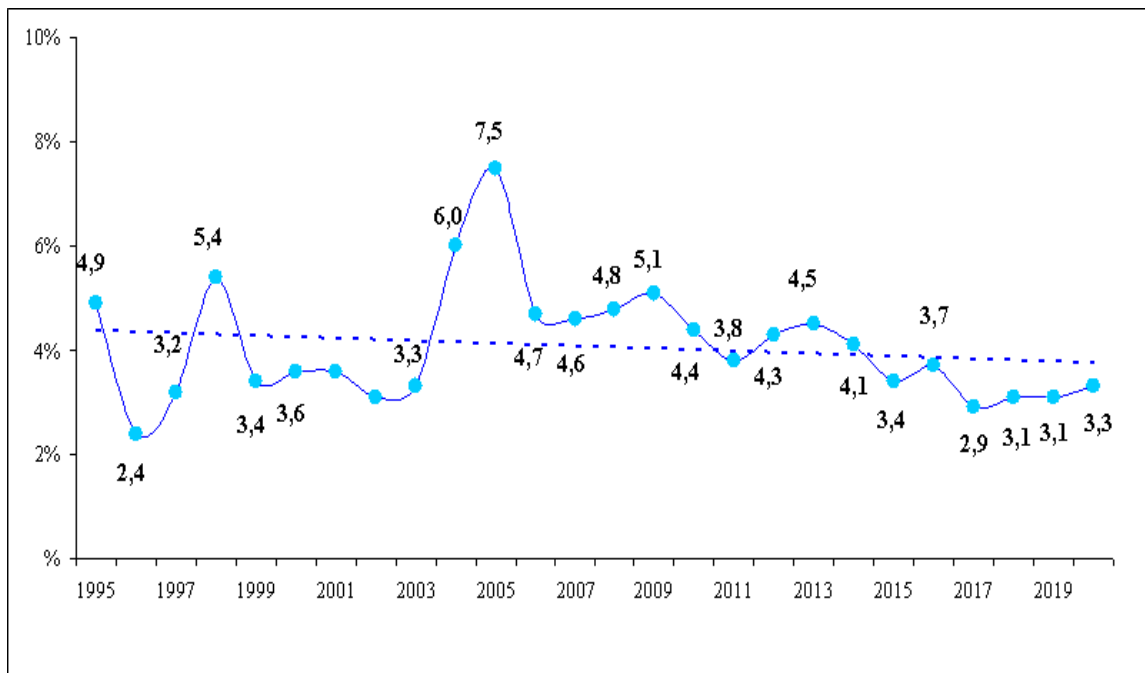
lenne. A számítása az szektorban mért átlagos órabér és az éves becsült munkaórák összeszorzásával történik (5.- 7. ábrák).

5. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 - Az önkéntes munka értéke (milliárd Ft)

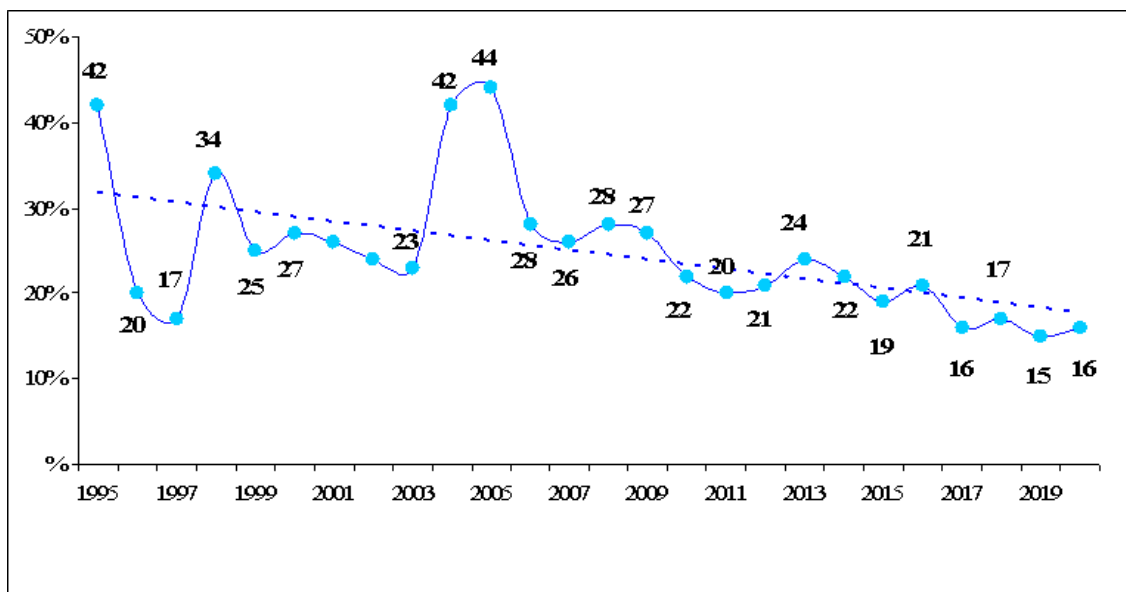
Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

6. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 – Az önkéntes munka értéke az összes bevételhez viszonyítva (%)

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

7. ábra Az önkéntesek főbb mutatóinak változása, 1995–2020 – Az önkéntes munka értéke az összes bérköltséghez viszonyítva (%)

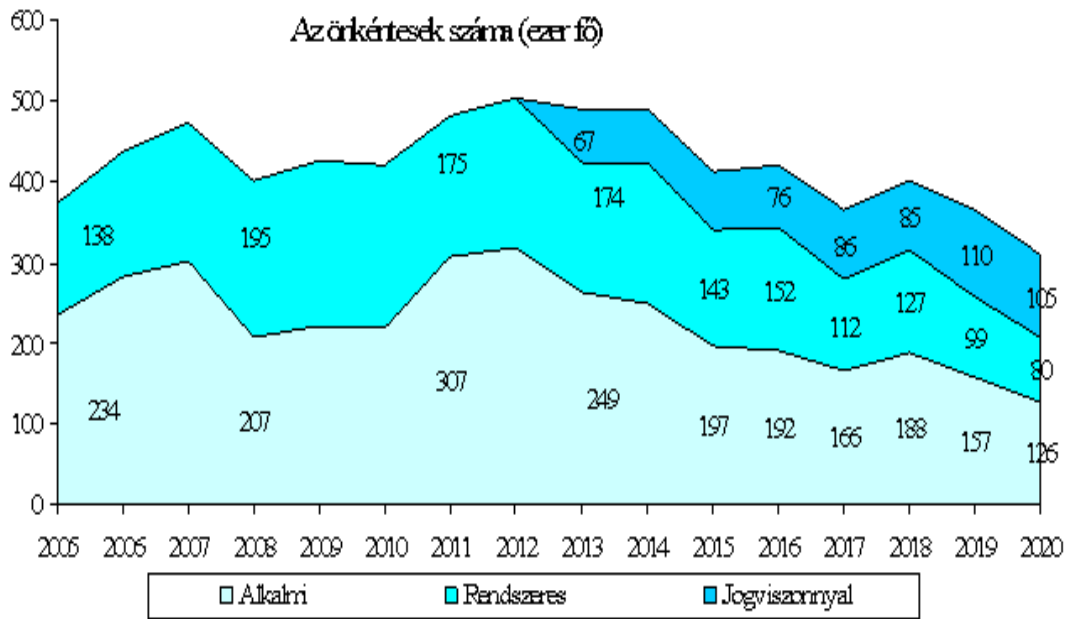

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 1995 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

Természetesen ez is tartalmaz torzítást, mert a különböző munkafajták órábéra szignifikánsan eltérő. Nem mindegy, hogy az adott önkéntes jogi tanácsokat ad, vagy egyszerű fizikai segédmunkát végez. Ugyanakkor a szervezeti adatgyűjtésünk nem terjed ki a végzett munka minőségére, tartalmára, így nincs lehetőség arra, hogy tevékenység-specifikus óradíjakkal számoljunk. Hiába tudjuk az adott szervezet tevékenységi besorolását, az nem ad elegendő támpontot az önkéntes munka tartalmára, egy sportegyesületnél például az lehet szakedzői feladat ellátása és a sportpálya karbantartása egyaránt, így be kell érnünk a szektorszintű átlagos munkabérral mint számítási alappal.

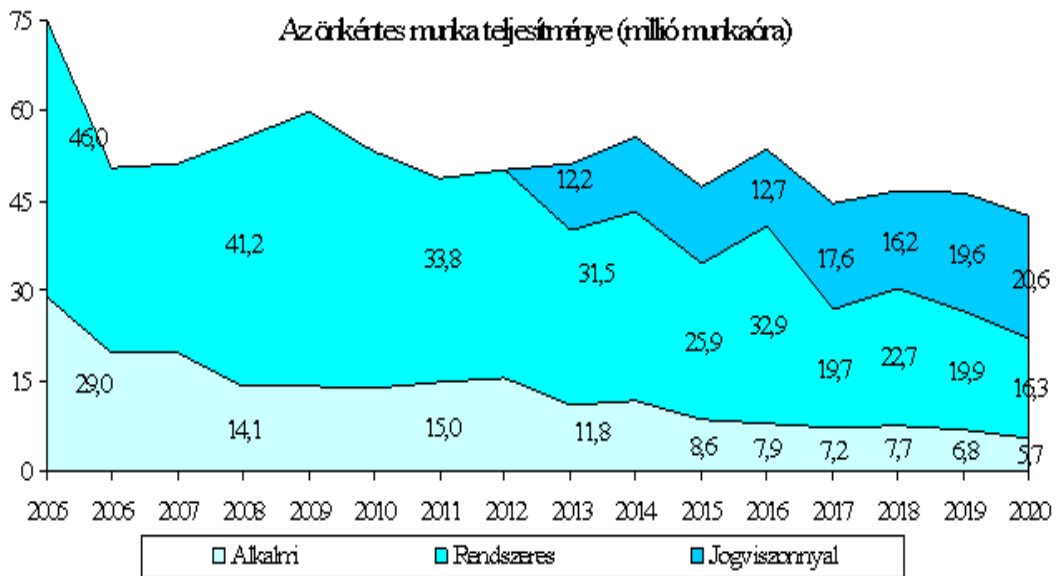
Az önkéntes munka forma szerinti összetételének alakulásából is levonhatunk egy következtetést. A rendszeres (és ebbe beleértve a későbbiekben megjelent szerződéses jogviszonyúakat is) önkéntes tevékenység „termeli ki” a teljes munkamennyiség egyre nagyobb hányadát, hozzávetőlegesen már 85 százalékát úgy, hogy ezek a személyek ugyan 2014-től a többséget adják, ám még 2020-ban is csak az összes segítő mintegy 60 százalékát jelentik. Ebből adódóan tehát a rendszeres önkéntesek átlagosan már négyszer nagyobb teljesítményt nyújtanak, mint az alkalmilag be-, illetve kisegítő társaik. Mindez a „hivatásos” önkéntesség térnyerését sejteti (8.-9. ábra).

8. ábra Az önkéntesek létszáma a tevékenység formája szerint, 2005-2020

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 2005 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

9. ábra Az önkéntesek munkatejértéme a tevékenység formája szerint, 2005-2020

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon éves kiadványai 2005 – 2017. „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2018-2020.

A KORONAVÍRUS ELSŐ TÜNETEI A NONPROFIT STATISZTIKÁBAN

A civil-nonprofit szervezetek tevékenységét, munkáját a lakosság önkéntes munkával (időadomány) és anyagi, illetve természetbeni hozzájárulással (pénz és egyéb adományok) tudja segíteni. A természetbeni adományozásról nem rendelkezünk információval, azonban az önkéntes munkáról és a lakossági támogatás mértékéről gyűjtünk adatokat.

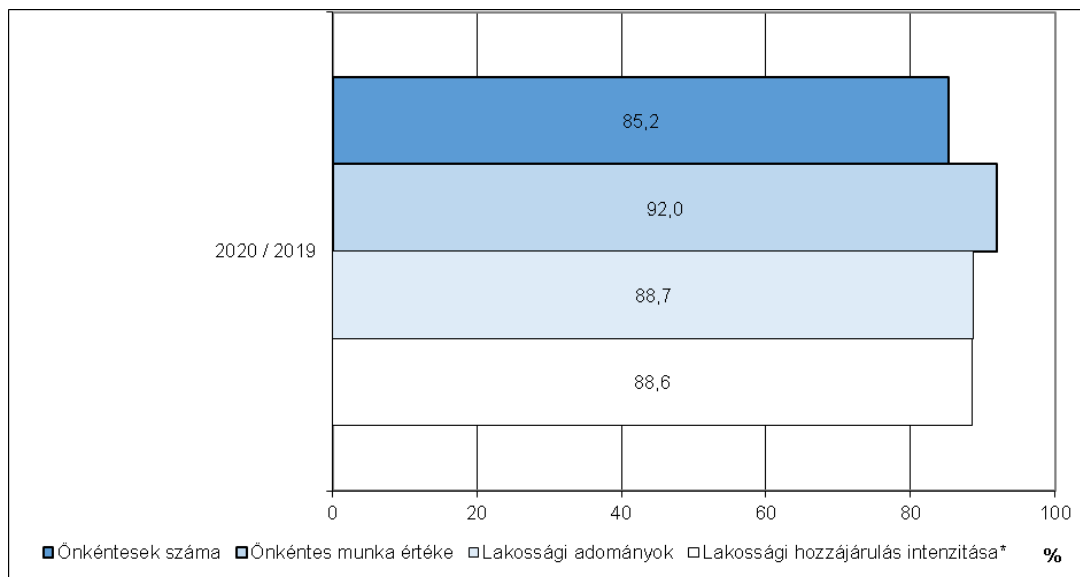
A 2020-ban kezdődő koronavírus-járvány következtében elrendelt intézkedések és korlátozások egyfelől az önkéntes tevékenység végzését megnehezítették, a betegség és az ideiglenesen vagy véglegesen megszűnő munkahelyek okozta bevétel- és jövedelem-kiesések pedig a lakossági adományok várható visszaesését is előrevetítették. Ugyanakkor az a feltevés is felmerült, hogy e kétféle lakossági segítség, ha mennyiségében csökkent is, belső összetételében, vagyis a célcsoportok tevékenység szerinti megoszlásában elmozdulást tapasztalhatunk azon szervezetek felé, melyek profiljába jobban beleillik a pandémia okozta problémák megoldása és az abból fakadó igények kielégítése. Nevezetesen, ha a nonprofit statisztika által használt 18 tevékenységi főcsoportot vizsgáljuk, akkor feltételezhetjük, hogy ezen belül a szociális-egészségügyi (a továbbiakban „jóléti”¹²) területre az abszolút mértékben csökkenő lakossági erőforrások relatíve nagyobb hányada koncentrált.

Ahogy várható volt, valamennyi mutató értéke csökkent, az önkéntesek száma 15 százalékkal, a munkamennyiség viszont csak 8 százalékkal esett vissza 2019-hez képest, vagyis 2020-ban kevesebben, de több idejüket áldozták a civilek kisegítésére. A lakosság pénzbeli támogatása szintén csökkent, 2020-ban az előző évi összeg kilenc tizede érkezett csak a szervezetekhez. Ha mindezek átlagát vesszük, akkor elmondható, hogy a pandémia beköszönte az állampolgári hozzájárulást mintegy 13 százalékkal vetette vissza (10.-12. ábra).

¹² A 18 statisztikai tevékenységet az alábbiak szerint vontuk össze főbb csoportokba:

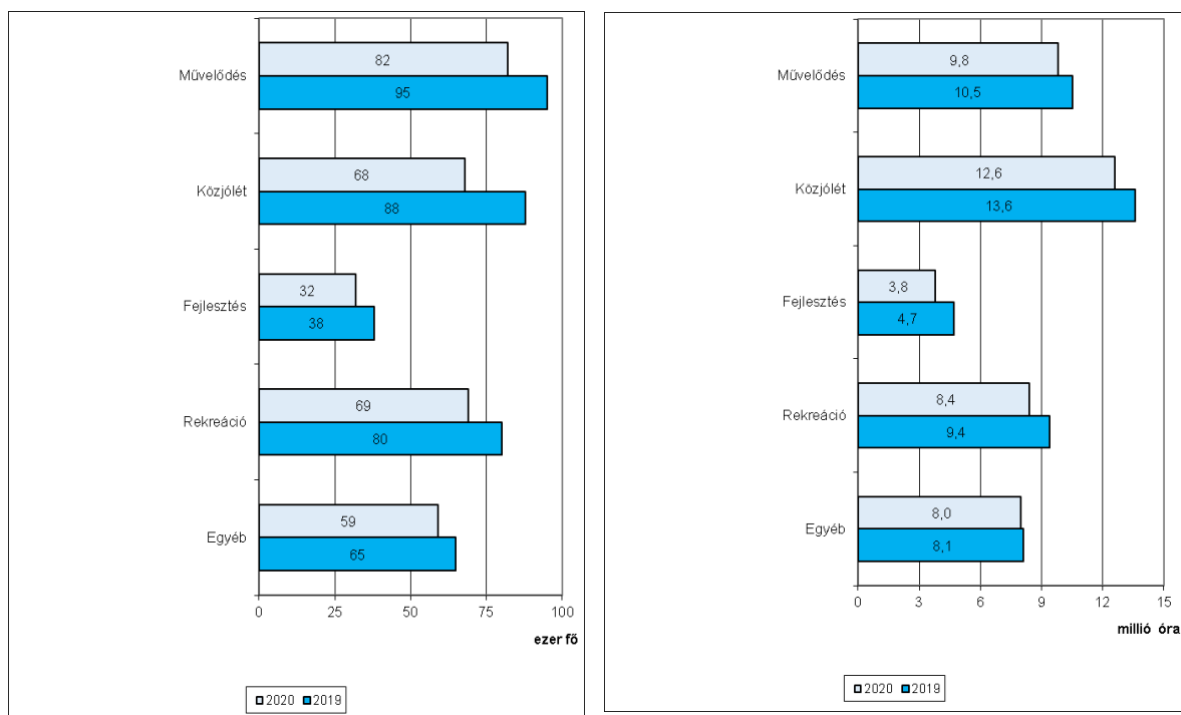
Kultúra, oktatás, tudomány	Művelődés
Egészségügy, szociális szolgáltatás	Közjólét
Település- és gazdaságfejlesztés, környezetvédelem	Fejlesztés
Sport, hobbi, szabadidő	Rekreáció
Vallás, polgárvédelem, tűzoltás; jogvédelem; közbiztonság védelme; többcélú adományozás, nonprofit szolgáltatás, támogatás; nemzetközi kapcsolatok; szakmai, gazdasági érdekképviselet; politika	Egyéb

10. ábra A lakossági hozzájárulás a nonprofit szervezetek körében, 2019–2020

Forrás: „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2019-2020.

11. ábra Az önkéntesek száma és munkamennyisége fő tevékenységcsoportok szerint, 2019 –2020

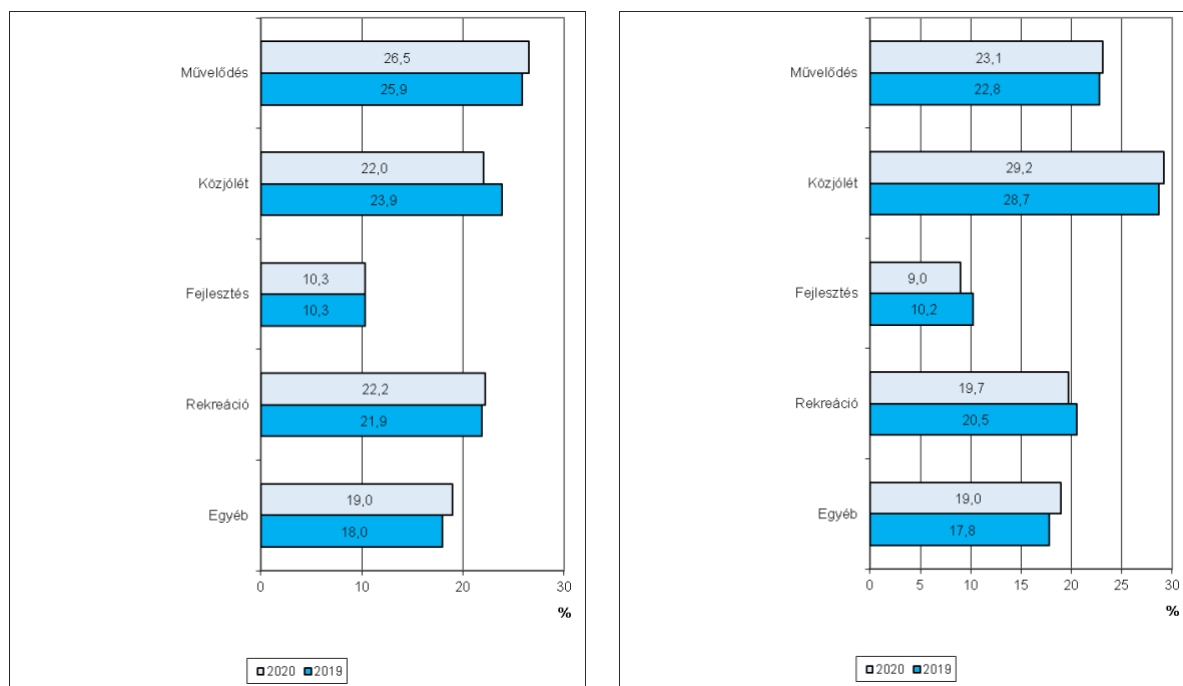

Forrás: „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2019-2020.

Az első hipotézisünk tehát, a mennyiségi ismérvek negatív elmozdulására vonatkozóan, az adatok alapján beigazolódott: az önkéntesség mértéke csökkent.

Ugyanakkor az is észrevehető, hogy a belső eloszlások mást mutatnak a létszám és a teljesítmény tekintetében. Annak ellenére, hogy egyedül az egészségügyi, szociális szegmens részesedése esett vissza egyedül, a munkaórák aránya viszont megnőtt, ami arra utal, hogy a járvány nem csak paralizálta az önkénteseket, de azokon a területeken, ahol nagyobb szükség volt rájuk (közjólét), mozgósítani, aktivizálni is tudta őket.

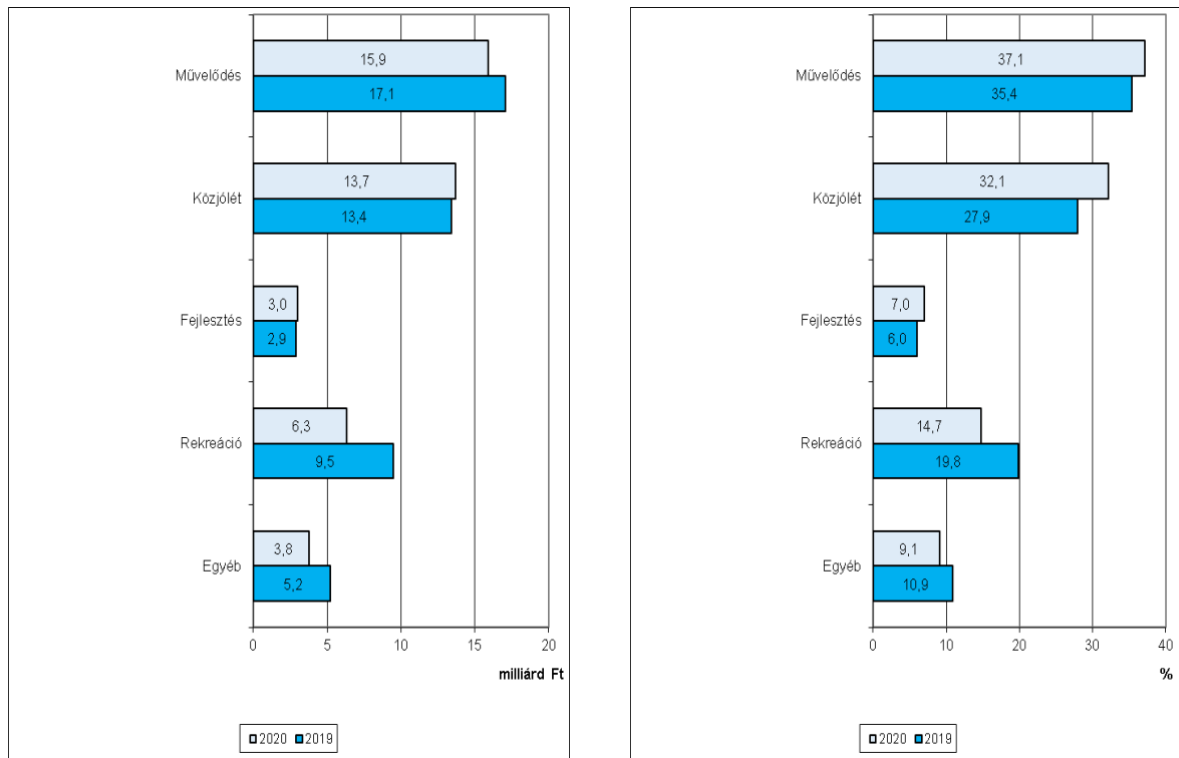
12. ábra Az önkéntesek és munkamennyiségük megoszlása fő tevékenységcsoportok szerint, 2019–2020

Forrás: „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2019-2020.

A lakosság pénzügyi hozzájárulásában hasonló, bár enyhe, preferencia-eltolódást fedezhetünk fel. Itt a közjóléti szervezetek támogatása még abszolút értékben is emelkedett mintegy negyed milliárd forinttal, ami viszont már szignifikáns súlynövekedést is maga után vont. S bár a művelődési szervezetek szintén növekedő vonzerejét nem hagyta le, de a több mint 4 százalékos arányjavulás mindenképpen figyelemre méltó (13. ábra).

13.ábra A lakossági támogatások összege és megoszlása fő tevékenységcsoportok szerint, 2019–2020

Forrás: „A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői” éves kiadványai 2019-2020.

ZÁRSZÓ HELYETT

A fenti adatokat, és a belőlük levonható következtetéseket azonban nagyon óvatosan kell kezelni. Egy év változásaira – ahogy azt a módszertani ismertetés során hangsúlyoztuk – az önkéntesség mérési lehetőségeinek korlátai miatt akkor is nehéz egyértelmű magyarázatot adni, ha az adatgyűjtés metodológiája, a kérdések tartalma és az adatszolgáltatói kör is változatlan maradt. Ugyanakkor a két vizsgált esztendő pandémia által generált társadalmi, gazdasági hatásának tünetei – ahogy más területen is – kétségkívül a nonprofit statisztikában is felbukkannak.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2005): Nonprofit elméletek, modellek trendek. Budapest: Századvég.

Czike Klára – Bartal Anna Mária (2005): Önkéntesek és nonprofit szervezetek – az önkéntes tevékenységet végzők motivációi és szervezeti típusok az önkéntesek foglalkoztatásában. Budapest: Civitalis Egyesület.

Központi Statisztikai Hivatal (2016): Az önkéntesség jellemzői. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/onkentes.pdf>

Németh Eszter – Nagy Renáta – Sebestény István – Bécsy Etelka – Kocsis Tamás (2013): A civil szervezetek statisztikai számbavételének módszertani kézikönyve. Budapest: Emberi Erőforrások Minisztériuma.

http://84.206.127.114/documents/10179/104253/%C3%81ROP1118_K%C3%A9zik%C3%B6nyv_civil%20szervezetek%20statisztikai%20sz%C3%A1mbav%C3%A9tel%C3%A9nek%20m%C3%B3dszertana.pdf

Sebestény István (2006): A makrostatisztikai adatok problémái. In: Czike Klára – Kuti Éva (2006): Önkéntesség, jótékonyosság, társadalmi integráció. Nonprofit Kutatócsoport: Budapest, pp. 201-207.

Sebestény István (2013): „Mérhetetlen” segítség – az önkéntesség alternatív formái. Civil Fórum, 2., Kolozsvár, <http://civilforum.ro/t/?p=987>, <https://adoc.pub/civil-szerepek-tanult-szerepek.html> pp. 27–29.

Sebestény István (2017): „Mérhetetlen” segítség – az önkéntesség alternatív formái és mérési lehetőségei a nonprofit statisztikában In: Háztartási munka, önkéntes munka, láthatatlan munka, I. – Háztartási és önkéntes munka mérése, Tudományos konferencia, Budapest, 2016. április 9. (Szerk.: Janák K. – Szép K. – Tokaji Kné) – Konferenciakötet, Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, pp. 90–107. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lathatatlan/lathatatlan_munka_1.pdf)